

Gustau Nerín

‘Em sembla molt bé que la gent vagi a Àfrica i hi porti diners, com fan els anglesos quan vénen a Lloret, però no cal que ho disfressem de res.’

“Blanc bo busca negre pobre” (La Campana, Barcelona, 2011). Amb aquest títol provocador l’antropòleg Gustau Nerín acaba de fer un aterratge convuls a la seva Barcelona natal procedent de la seva Guinea d’adopció. Amb aquest nou llibre vol sacsejar lectors però també un sector, el de la cooperació, segons ell massa avessat a alimentar-se a base de dietes riques en autocomplaença i subvencions, i baixes en eficiència i autocrítica. Per alguns el seu llibre és una “boutade” d’un “enfant terrible”, que no fa cap aportació en positiu i s’acarnissa amb els més febles i menys culpables d’uns món (el de la cooperació) on hi ha més llums que ombres. Per d’altres, potser és l’atreviment necessari per posar al descobert les misèries d’un món i d’un sector que viu massa de les impostures. En qualsevol cas a ONGC, sempre amatents i oberts a la crítica i la reflexió, no hem volgut perdre l’ocasió d’intercanviar, a la nostra seu, punts de vista amb aquest escriptor i bon amic africanista.

Per què un llibre com aquest i precisament ara?

Crec que és un llibre que fa arribar al gran públic amb un llenguatge senzill un debat, el de les possibilitats i les limitacions de la cooperació al desenvolupament, que en l'àmbit acadèmic i també en alguns sectors de les ONGD, ja fa temps que existia.

Hi ha qui diu que fer reflexionar el sector de la cooperació sobre les seves contradiccions és com clavar punyalades a l'aigua. A qui va adreçat aquest llibre?

Per un costat al conjunt de la població, perquè és clar, la cooperació és com una mena d'avantguarda de la imatge que es projecta sobre el continent africà. La cooperació està vehiculant creences i visions sobre els africans i el continent, que transcendeixen la mateixa cooperació i els cooperants. També pot ser una eina útil per a molts professionals del sector, que ells mateixos han detectat problemes i també cerquen respostes a aquestes deficiències i aquest debat i aquesta reflexió pot ser benvinguda. Jo només em refereixo a la cooperació a Àfrica, que és la que conec i aquí són molts els cooperants que reconeixen que les polítiques per al desenvolupament massa sovint no tenen l'eficiència i els resultats que aquí al Nord les ONG transmeten.

Qui necessita més la cooperació: nosaltres, perquè ho diu el nostre codi modern de valors, o els africans, perquè realment els ajuda en alguna cosa?

Els països europeus molt sovint la necessiten per satisfer voluntats altruistes o de consciència i satisfacció psicològica, però no oblidem que la cooperació que fan els estats també respon, i en la majoria dels casos, a interessos econòmics, a negoci, a projecció i relacions exteriors. És a dir, la major part de la cooperació, el que fa és vehicular interessos d'estat.

No creus que en alguns moments, en el teu llibre, de l'anècdota en fas categoria?

No. De fet el llibre el que intenta és utilitzar exemples per il·lustrar. Hi ha anècdotes que són escandaloses, però de fet el que vull transmetre és que hi ha un mode de fer i de pensar en aquest sector que és bastant generalitzat.

Segons es desprèn del teu llibre, el millor seria no fer cooperació al desenvolupament a Àfrica. Però mentre es faci, com creus que s'hauria d'enfocar perquè fos més profitosa o menys lesiva per als destinataris?

Jo crec que la cooperació i la feina que s'ha fet en aquest àmbit no està aconseguint els objectius que pretenia i no veig cap alternativa possible dins aquesta via del que ha estat la cooperació, és a dir, d'anar a ensenyar alguna cosa als africans. Veig més possibilitats, si ens plantegem de debò fer alguna contribució eficient i en positiu, a concentrar els esforços en la lluita per la transparència, de denúncia de la corrupció i el col·laboracionisme amb les dictadures africanes. Són iniciatives que poden contribuir de forma molt més eficaç al desenvolupament que no pas la dinàmica de fer projectes. La situació actual té massa perversitats. Per exemple en el cas francès, un país ple d'ONG que treballen al continent, però que quan les tropes franceses intervenen per salvar dictadors, ja

foto: Francesc Parés

‘La majoria d’africans senzillament viuen, i viuen al marge del que és la cooperació’

sigui al Txad, al Gabon o a Costa d'Ivori, ningú no piula. I és impossible el desenvolupament al Txad, per exemple, mentre hi hagi dictadors com el que tenen.

Seris capaç d'esmentar algun exemple de cooperació o de model de cooperació que consideris reeixit, interessant o si més no acceptable? Hi han iniciatives, com les que s'han fet per lluitar contra el deute que han estat molt efectives. S'ha aconseguit pressionar, crear un estat d'opinió favorable a la condonació del deute i aquí part de les victòries que s'han aconseguit en aquest sentit, són en part gràcies a moltes ONG que hi han treballat i han estat un actor fonamental per aconseguir les condonacions de deute que s'han fet. Un altre cas actual és tota la campanya que s'està portant a terme per a la transparència de les indústries extractives que actuen al tercer món per tal que publiquin allò que paguen als governs de torn i declarin tot allò relacionat amb la seva activitat. Potser és més important, no tant allò que volem anar a fer a Àfrica sinó que aconseguim que no s'hi vagi a fer.

Entens llavors que l'EpD aquí en origen té el seu valor polític i social, i que pot ajudar a crear models o en tot cas deconstruir models que perjudiquen Àfrica?

La qüestió no és deixar de parlar i reflexionar sobre la pobresa, la desigualtat i els problemes estructurals que té el continent, sinó que es deixin de donar lliçons i de pensar que amb certes lliçons donades des d'aquí es poden solucionar aquests problemes.

L'acció humanitària la jutges amb els mateixos paràmetres?

En determinats contextos és obvi que cal parar el cop. També en els països del Nord també pot ser necessària. Com a ajuda puntual per esmorteir una situació crítica pot ser necessària, però mai com a pressupòsit que això pot ajudar al desenvolupament.

Què en penses, del codesenvolupament?

En el fons és una estratègia que si parteix dels mateixos africans pot estar bé. Ara, si són iniciatives recolzades totalment des de fora no crec que tinguin gaire viabilitat. Molts dels projectes de desenvolupament que s'han fet els darrers anys han nascut com a conseqüència de l'efecte crida que han generat les administracions. És cert que els immigrants tenen un paper molt fort en les seves societats i el tenen a través de les estructures que funcionen millor a Àfrica, que són les estructures familiars. Els immigrants segurament són i tenen una funció més importants que les ONG, però a través d'altres vies, menys fictícies, que siguin més reals com les xarxes familiars. Perquè el que és evident, és que si les societats africanes funcionen és perquè tenen unes estructures de so-

lidaritat eficients i arrelades. Perquè allà no hi han serveis socials ni públics de cap tipus. La major part de la solidaritat es dona entre africans, són els africans els que majoritàriament ajuden als africans, quan hi han desgràcies, quan hi han refugiats. Aquí potser entrariem en la qüestió que la nostra superioritat econòmica està associada a una suposada superioritat moral. Com que donem, som més bons que els africans que han de rebre i no donen. El que dona immediatament es posa en una situació de poder que a la llarga és absolutament perniciosos. Donar, sempre estableix una relació de poder.

Faries distinció entre la cooperació que poden fer els estats, les ONG o els organismes multilaterals?

Juguen rols deferents. Hi ha cooperació, que és directament un negoci, i d'altra que respon només a interessos geopolítics d'estat. En el cas de les ONG, doncs, algunes són simplement un nínxol d'ocupació i d'altres que intenten ser eficaces i transparents. Tots són actors diferents. Però al darrere tots tenen aquesta dinàmica de projecte que respon al principi que nosaltres podem anar a ensenyar alguna cosa als africans. Hi ha algunes excepcions. És el cas de les ONG que han desistit de la dinàmica de projecte i s'han dedicat directament a les accions de denúncia.

Els cooperants són els missioners de la modernitat en versió laica?

wJo crec que en tot cas se'ls vol vendre així, que són els continuadors dels màrtirs, dels herois de guerra. Jo crec que els cooperants són gent que fa la seva feina com qualsevol altra, alguns la faran amb molta dignitat i d'altres amb molt poca, com en qualsevol altre sector. Hi ha una visió mitificada del cooperant, que viu com els africans, que no es correspon amb la realitat. Això potser és efectiu per recaptar diners, però a la llarga és perniciosos, perquè distorsiona la feina que estan fent, que al cap i a la fi, és una feina com una altra.

Bill Clinton deia que la millor política per al desenvolupament era senzillament "more trade and more trade", és a dir, més comerç. Més comerç pot ser més efectiu que més cooperació, més ajuts?

Els africans el que necessiten són recursos per fer el que vulguin. Si tenen més recursos, el desenvolupament té més possibilitats i el comerç pot ser un generador de recursos. El comerç pot servir, la qüestió són les regles d'aquest comerç i quins són els actors que intervindran en aquest comerç. Molt sovint els sectors econòmics que intervenen al continent, en comptes de crear oportunitats, creen problemes. Les empreses minaires que treballen a la R.D. del Congo en serien un exemple paradigmàtic.

Què creus que esperen o volen les societats africanes de les occidentals?

Les societats africanes esperen molt menys de les nostres societats del que nosaltres ens pensem que esperen. La majoria d'africans senzillament viuen, i viuen al marge del que és la cooperació. Hi han alguns països on la dependència de la cooperació és gran, però en la major part del continent aquesta és marginal per a la vida dels africans. Si alguna cosa potser esperen són oportunitats, i en aquests moments Occident, si alguna cosa està fent és retallar oportunitats.

Com creus que acabaran afectant les polítiques tradicionals de la cooperació internacional, l'aparició del gegant xinès en la geopolítica africana?

Jo crec que els europeus és molt probable que reforcin la condicionalitat de la cooperació a la presència de les seves empreses perquè se senten amenaçats davant de les empreses xineses. És segur que a no gaire llarg termini hi haurà un impacte molt important. Els xinesos no només fan cooperació, sinó que s'hi estan instal·lant i amb voluntat de permanència. Ho estan fent arreu del món i també a Àfrica i amb un creixement quantitatiu, exponencial. Això evidentment canviarà les regles del joc i hi han aspectes que són molt positius. El fet que estiguin sobre el territori vol dir que aquesta població s'esforçarà pel desenvolupament del territori. Donen més garanties uns inversors que estan vivint sobre el territori que no pas uns que viuen a sis mil quilòmetres i que es fa difícil creure que el desenvolupament els importi gaire. Tot plegat no sé per on anirà exactament, però és evident que la presència xinesa canviarà les regles de relació amb el continent establertes fins ara.

‘La major part de la cooperació el que fa és vehicular interessos d'estat’

foto: Francesc Parés

Ferran Iniesta, antropòleg i mestre africanista, als anys vuitanta ens parlava de la desconexió, que el continent havia de desconnectar del món per cercar vies pròpies. No ha passat. Com creus que Àfrica s'ha de relacionar amb el món i amb ella mateixa?

Crec que la integració regional ha avançat molt. A l'Àfrica Occidental, pots anar del Senegal fins a Nigèria només amb el carnet d'identitat, no necessites passaport. A políticament i comercialment s'estan reforçant els lligams. En aquest moment l'ECOWAS (The Economic Community Of West African States) s'ha implicat en el conflicte de Costa d'Ivori i ho ha fet al costat del president electe Wattara, la qual cosa jo crec que és una novetat. Una estratègia nova que dóna molta força al continent respecte als petits estats. Sobretot respecte alguns sectors d'aquells estats que eren molt reticents a la col·laboració, especialment d'aquells on els seus tirans es pensaven que no havien de passar comptes a ningú. Crec que les organitzacions regionals poden funcionar com una mesura de control, davant de determinats poders públics que han abusat dels seus ciutadans i al mateix temps articular estratègies conjuntes que poden ajudar molt als petits estats africans que no tenen cap capacitat de negociació amb Occident.

Què hi podem aprendre els catalans a Àfrica i d'Àfrica?

El principal que pots aprendre a Àfrica és que hi han altres models de societat. No dic que siguin ni millors ni pitjors, sinó que funcionen d'una altra manera. Hi han coses sorprenents com el fet que després de la guerra de Rwanda van quedar centenars de milers d'infants orfes. Però en quatre dies es varen buidar els orfenats perquè qualsevol nen que sabés parlar i sabés quin era el seu poble, quan hi arribava algú

l'acollia. Això demostra que hi han sistemes socials amb un funcionament diferent al nostre que són eficaços. Això ens obre moltes portes i ens fa veure que algun dia passarà aquesta idea que la nostra societat, tal com la vivim i la coneixem, és indiscutible. Com ha passat el feudalisme, l'Imperi romà... Perquè en temps i espai res és immutable ni res és tampoc únic. La conclusió és que podem triar, que això és bo, que no hi han, ni han d'haver-hi models únics de societat, que tenim altres opcions.

Hi podem aportar alguna cosa, o també creus que no cal que hi aportem res?

Crec que l'aportació clau que podríem fer en aquests moments seria reubicar les nostres relacions. A partir que les relacions siguin d'igualtat, tot resultarà més fàcil i legítim. Perquè és important que s'aporti des de la igualtat, no des de la dependència, perquè llavors no tens altra sortida que sotmetre't a l'altre. Evidentment les societats intercanvien i els africans decidiran què és el que volen que aportem els catalans. No hem de ser nosaltres que ho decidim.

És legítim que els catalans anem al continent negre mirant també els nostres interessos? A cercar complicitats i reconeixement com a país o a fer negoci per cercar retorn i bidireccionalitat en allò que fem?

Crec que sí, em sembla molt bé que la gent vagi al continent i hi aportin diners, com fan els anglesos quan vénen a Lloret. Però no cal que ho disfressem de res. Em sembla bé que els catalans tinguem una política comercial i de projecció política al continent. El que també voldria és que els africans puguin escollir aquelles ofertes que més els interessin. Si s'hi va des de l'oportunitat i la llibertat em sembla bé. Quan parlem de cooperació, ens enganyem: els afri-

cans en què cooperen amb els europeus? No hi ha una bilateralitat, cap "feedback" és una relació vertical i això com a model per al desenvolupament és enganyós. Jo crec que hem de començar a incorporar els africans amb els mateixos paràmetres que ho fem internacionalment. Per exemple, l'intercanvi universitari: no hi han convenis amb les universitats africanes. Hi han programes de "cooperació", però en l'àmbit científic i acadèmic no es fa pràcticament res. Seria millor incorporar les universitats africanes en els sistemes acadèmics mundials que no pas fer-los programes especials. A tots els nivells, universitari, econòmic... No em sembla cap tabú que les empreses hi vagin a fer negoci i a oferir serveis, insisteixo que no cal disfressar-ho i només cal garantir que hi hagin les normes i la transparència perquè existeixi la llibertat d'escollir.

Les convulsions socials i polítiques al Magreb, creus que arribaran a l'Àfrica subsahariana i sobretot a Guinea en particular?

Jo estic convençut que segurament, en un format diferent i amb uns tempos també diferents, l'opinió pública africana no ha restat al marge del que ha passat en tots aquests estats àrabs africans. Tant les societats africanes com els seus dictadors i cleptòcrates han pres nota, i això tard o d'hora tindrà la una traducció i unes conseqüències.

Jordi Fexas

Cap de projectes de l'àrea del Magrib i de l'Àfrica Subsahariana

